PROBLEMELE ELABORĂRII DICŢIONARULUI LIMBII ROMÂNE LITERARE CONTEMPORANE ÎN LUMINA ÎNVĂŢĂTURII LUI I. V. STALIN DESPRE LIMBĂ ŞI A EXPERIENŢEI LEXICOGRAFIEI SOVIETICE

DE

VASILE BREBAN

Rezoluţia primei consfătuiri asupra problemelor de lexicografie, care a avut loc în aprilie 1952 la Institutul de lingvistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., prevede o serie de măsuri organizatorice, dintre care amintim: hotărîrea de a se da informaţii prin presă cu privire la desfăşurarea muncii la dicţionare, prezentarea în paginile revistei « Voprosî iazîkoznaniia » a diferitelor stadii în care se află lucrările de lexicografie, publicarea principalelor probleme teoretice ale lexicografiei.

Urmând exemplul lexicografilor sovietici, Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R. a început acţiunea de a se publica în paginile revistelor « Studii şi cercetări lingvistice » şi « Limba română » articole prin care să informeze pe cei care doresc să cunoască desfăşurarea muncii lexicografice din patria noastră asupra dicţionarelor pe care le elaborează şi a stadiului lucrărilor la aceste dicţionare.

Geniala lucrare a lui I. V. Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii » a deschis o cale nouă, singura cale justă de cercetare în domeniul limbii, având ca punct de plecare interpretarea ştiinţifică marxistă a acestui fenomen social.

« Limba — spune I. V. Stalin — face parte din fenomenele sociale care acţionează în tot cursul existenţei societăţii... De aceea limba şi legile ei de desvoltare pot fi înţelese numai în cazul când sunt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societăţii, cu istoria poporului căruia îi aparţine limba studiată şi care este creatorul şi purtătorul acestei limbi »[1].

[1] I. V. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 20.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

Arătând care sunt trăsăturile caracteristice ale limbii, I. V. Stalin ne învaţă că vocabularul, care cuprinde toate cuvintele dintr'o limbă, este materialul de construcţie al limbii, că el nu formează limba însăşi, «... deşi fără el nu este de conceput nici o limbă. Dar vocabularul capătă cea mai mare însemnătate când este pus la dispoziţia gramaticii, care stabileşte regulile de modificare a cuvintelor, regulile de combinare a cuvintelor în propoziţii, şi astfel dă limbii armonie şi înţeles »[1].

Prin definirea vocabularului şi a fondului principal de cuvinte, prin lămurirea problemei împrumutului de cuvinte, prin caracterizarea lexicului dialectal şi jargoanelor, lucrările lui I. V. Stalin dau indicaţiile fundamentale în munca de elaborare a dicţionarelor.

★

După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie lucrările lexicografice sovietice au căpătat o deosebită amploare. S'au elaborat sute de dicţionare de diferite tipuri, care au trecut hotarele ţării, servind drept model pentru dicţionarele altor limbi.

Încă în 1920, într'o scrisoare către Lunacearski, Vladimir Ilici Lenin arată necesitatea întocmirii unui dicţionar al limbii ruse. «Oare nu e timpul — scrie Lenin — să se creeze un dicţionar al limbii ruse *actuale*, să spunem un dicţionar al cuvintelor întrebuinţate *actualmente* şi de *clasici*, dela Puşkin la Gorki? »[2].

Pentru a pune în aplicare indicaţia dată de Lenin, s'a constituit un comitet de redactare şi munca a început imediat.

Spre sfârşitul deceniului al treilea, se pune problema unui dicţionar normativ al limbii ruse. În 1928, un grup de lingvişti întocmesc proiectul acestui dicţionar, se elaborează obiectivele şi structura lui. După o muncă de 12 ani apare dicţionarul explicativ al limbii ruse în patru volume, redactat de Uşakov. În 1949 apare dicţionarul limbii ruse într'un singur volum, alcătuit pe baza principiilor dicţionarului explicativ.

Între 1948 şi 1950 apar primele două volume din «Dicţionarul limbii literare ruse contemporane », proiectat în 15 volume.

După apariţia genialelor lucrări ale lui I. V. Stalin, lingviştii sovietici au trecut la punerea în practică a învăţăturilor staliniste despre limbă, luptând pentru combaterea rămăşiţelor idealiste ale marrismului şi pentru demascarea teoriilor idealiste, neştiinţifice, propovăduite de lingviştii din ţările capitaliste.

Eliberată de regimul aracceievist instaurat de N. I. Marr, care a căutat, să minimalizeze şi să frâneze munca de elaborare a dicţionarelor, lexicografia

---

[1] I. V. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Ed. P.M.R., 1951, p. 21.

[2] V. I. Lenin, Opere, v. 35, ed. a 4-a rusă, p. 369.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

bazată pe învăţătura stalinistă despre fondul principal de cuvinte şi despre vocabular, devine una din preocupările principale ale lingvisticii sovietice.

În prezent, pe lângă continuarea lucrărilor la dicţionarul limbii literare în 15 volume, se lucrează la un dicţionar normativ de uz curent, în trei volume, care va apărea în cursul acestui an. Dicţionarul într'un volum al lui Ojegov a apărut în anul trecut în a doua ediţie. Tot acum se lucrează la un mare dicţionar al limbii lui Puşkin, care va cuprinde 80.000 de cuvinte.

Se lucrează apoi intens la numeroase dicţionare în două limbi. De curând a apărut la Moscova « Dicţionarul româno - rus », conţinând 42.000 de cuvinte. În prefaţă se arată că dicţionarul are ca scop să satisfacă interesul mereu crescând al cititorilor sovietici pentru limba română.

Se constată apoi că transformările importante în viaţa economică şi culturală din ţara noastră se oglindesc în vocabularul limbii române, prin completarea lui cu cuvinte şi expresii noi, prin schimbarea sensurilor unor cuvinte şi prin dispariţia unei serii de cuvinte învechite.

Această constatare, bazată pe învăţătura lui I. V. Stalin despre vocabular, va sta la baza alegerii cuvintelor şi a stabilirii sensurilor în dicţionarul limbii române literare contemporane.

★

Desvoltarea extraordinară a lexicografiei sovietice a constituit un exemplu şi un îndemn în activitatea Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R.

Alături de « Gramatica limbii române », de noua ortografie şi de « Dicţionarul ruso-român », una din cele mai de seamă lucrări care se elaborează în prezent la acest Institut este « Dicţionarul limbii române literare contemporane », început în toamna anului trecut, în urma desbaterilor din iulie 1952 dela Academia R.P.R., când s'a hotărît ca vechiul dicţionar al limbii române să fie defalcat în:

— Dicţionarul limbii române literare contemporane (în 4 volume),
— Dicţionarul limbii române vechi,
— Dicţionarul dialectal,
— Dicţionarul etimologic.

Problema alcătuirii unui dicţionar al limbii române datează de acum 86 de ani (1867), când, imitând academiile apusene, Societatea Academică Română, atunci înfiinţată, şi-a pus ca scop să întocmească un dicţionar-inventar al limbii române.

Faptul că în mai mult de trei sferturi de veac nu s'a tipărit nici măcar jumătate din cât era proiectat este o dovadă grăitoare a lipsei de interes a vechii Academii faţă de popor şi faţă de bogăţiile graiului său. În forma în care se prezenta, dicţionarul era greu de mânuit pentru nespecialişti, încărcat de citate din textele religioase, din scriitori reacţionari şi obscuri, din practicile superstiţioase. Caracterul normativ lipsea aproape cu desăvârşire.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

În 1949, Academia R.P.R., nou înfiinţată, trasează conducerii de atunci a Institutului de lingvistică sarcina alcătuirii dicţionarului, a unui dicţionar util poporului nostru muncitor, după modelul dicţionarelor sovietice, care mergeau pe drumul arătat de Lenin.

Vechea conducere a Institutului de lingvistică n'a mers însă pe acest drum, ci pe acela al lexicografiei burgheze. Procedând astfel, s'a ajuns în mod firesc la un impas.

Desbaterile din iulie anul trecut au arătat cu prisosinţă că dicţionarul, aşa cum se prezenta el, nu putea fi publicat. În cuvântarea sa, ţinută cu ocazia acestor desbateri, Prof. V. Cheresteşiu, directorul Institutului de lingvistică, caracterizează acest dicţionar ca « un dicţionar al limbii vechi (începând cu texte din secolul al XVI-lea) şi noi, cu un lexic extrem de pestriţ în regionalisme, un dicţionar în care se pretindea că sunt serviţi specialiştii, păstrând caracterul lui antiştiinţific, şovin şi reacţionar în conţinut ».

Desbaterile din iulie 1952 au însemnat o cotitură în lexicografia română.

★

Începând lucrările de elaborare a dicţionarului limbii române literare contemporane, dela început s'au pus, în mod firesc, întrebările: ce trebuie să înţelegem prin « limba literară » şi cui se va adresa acest dicţionar?

În articolul « Din activitatea Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R. », publicat în « Contemporanul » nr. 43 (316) din 24 octombrie 1952 de Prof V. Cheresteşiu, directorul Institutului, şi D. Macrea, director-adjunct, se spune:

« Această parte întâia a dicţionarului, care va cuprinde materialul viu al limbii române, materialul comun întregului popor, se va adresa miilor de oameni ai muncii, cercurilor largi de intelectuali, scriitori, gazetari, profesori, lectori, învăţători, activişti de partid şi ai organizaţiilor de masă, muncitorilor, studenţilor etc., tuturor care tind să-şi ridice nivelul cultural, tind să-şi însuşească o limbă corectă şi bogată în expresii şi nuanţe ».

Vor intra, aşa dar, în acest dicţionar cuvintele folosite de scriitori, de gazetari, terminologia ştiinţifică general cunoscută, termeni din tehnică, din industrie, care ajung azi, odată cu procesul industrializării din ţara noastră, să fie din ce în ce mai mult întrebuinţaţi, termeni din literatura ideologică şi politică legaţi de ridicarea nivelului cultural-politic al oamenilor muncii.

Pentru termenii tehnici folosiţi de un cerc restrâns de specialişti în munca lor profesională, se vor întocmi dicţionare speciale, pentru regionalisme — dicţionare dialectale, iar pentru cuvintele vechi — dicţionare istorice.

Astfel, nu vor intra în dicţionarul limbii literare cuvinte ca: *aconitină* (din Farmaceutică), *acrodextrină* (din Chimie), *actinot* (din Fizică), *afterpic* (din Marină), *antibalansor* (din Electricitate), *biofort* (din Agronomie), *calaverit* (din Mineralogie) etc. În schimb, cuvintele cunoscute sau care trebuie să fie cunoscute şi în afara cercului restrâns de specialişti, ca: *acid*, *acord*, *acustică*,

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

aerodrom, aliaj, anestezie, arsen, cablu, celuloză, coeficient, luxaţie, oxid, pansament, reacţie, transfuzie etc., vor fi înregistrate.

Nu vor intra apoi regionalisme ca: *agrămădi* (în loc de îngrămădi), *ajutorie* (pentru ajutorare), *albeiu* (cu sensul de blond), *albel* (diminutiv al lui alb), *aşău* (casma), *aşezălaş* (aşezământ), *boactăr* (păzitor de noapte) etc., sau arhaisme de felul: *adăoşag, adevărătură, afanisi* (a nimici), *ajunsătură, ascunsoare* (dela ascunde), *berbelâc* (instrumente de bărbierit). Vor intra însă regionalisme întrebuinţate în scrierile lor de marii noştri scriitori, care, prin acest fapt, au intrat în cadrul limbii literare comune, ca de exemplu: *omăt* sau *nea, glod, cuşmă, ciubotă, tină, cocostârc, sfadă, horn* etc.

Dintre arhaisme vom înregistra pe cele întâlnite în operele inspirate din trecutul istoric, cum sunt romanele lui Mihail Sadoveanu, dar numai cu sensurile cu care apar în aceste opere. De exemplu: *comis, ordie, judeţ* (judecată), *chervan, chihaie* (şeful pădurarilor), *felendreş* (un fel de postav), *pisanie* (inscripţie), *volnic* (liber) etc.

Formele corupte care apar în operele unor scriitori — puse în gura unor personaje — ca: *depandă* (depinde), *bagabont* (vagabond), *catindat* (candidat), nu vor apărea în dicţionar.

În general, cuvintele (ca şi formele, expresiile, sensurile) neobişnuite, suspecte, corupte sau care sunt vădit creaţii personale nu vor intra în dicţionar chiar dacă sunt atestate la scriitorii trecuţi în bibliografia dicţionarului. De asemenea vor fi omise expresiile triviale, termenii din jargoanele de clasă ale burghezo-moşierimii, apoi grecismele învechite, franţuzismele etc., care nu au nimic comun cu limba poporului nostru.

I. V. Stalin ne arată că jargoanele nu au fond de cuvinte propriu. «Ele au: o adunătură de cuvinte specifice, care oglindesc gusturile specifice ale aristocraţiei sau ale vârfurilor burgheziei; un anumit număr de expresii şi întorsături de frază care se deosebesc prin preţiozitate şi galanterie şi sunt libere de expresiile „grosolane" şi de întorsăturile limbii naţionale; în sfârşit un număr oarecare de cuvinte străine»[1].

Trebuie să facem distincţie între astfel de cuvinte şi neologismele necesare în limbă, înţelegând prin neologisme mai ales termenii tehnici şi ştiinţifici legaţi de marile transformări sociale, politice şi culturale, cuvinte care au intrat în limba scrisă şi vorbită de azi şi care sunt răspândite prin presa noastră în sânul maselor largi muncitoare. Aceste cuvinte le vom înregistra, însoţindu-le de toate elementele necesare întrebuinţării lor corecte atât ca formă cât şi ca sens. Câteva exemple: *colhoz, brigadă* (cu sensurile noi), *sindicat, întrecere socialistă, stahanovist, fruntaş în producţie, inovator, electrificare, colectiv, şantier, detaşament, lozincă, normă, productivitate, plan cincinal, hidrocentrală, combinat, utemist, pionier* etc.

---

[1] I.V. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 13.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

Ne dăm seama imediat că aceşti termeni, intraţi în limba română abia în ultimii ani fie ca termeni noi, fie cu accepţiuni noi, sunt răspândiţi până în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării odată cu procesul culturalizării, care se desfăşoară azi la noi într'un ritm încă neîntâlnit, posibil numai în condiţiile create de regimul de democraţie populară. Astfel de cuvinte se încetăţenesc în limbă pe zi ce trece, devenind un bun comun al întregului popor.

Tovarăşul Stalin ne învaţă că: « Desvoltarea continuă a industriei şi a agriculturii, a comerţului şi a transporturilor, a tehnicii şi a ştiinţei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi, necesare activităţii lor. Şi limba, reflectând nemijlocit aceste nevoi, îşi completează vocabularul cu cuvinte noi. . . »[1].

În statul nostru de democraţie populară, în care oamenii muncii participă direct la viaţa politică, la conducerea treburilor obşteşti, termenii politici sunt de asemenea foarte răspândiţi. Cuvinte ca: *activist*, *combativ*, *vigilenţă*, *partinic*, *organizaţie de bază*, *socialism*, *avangardă*, *democraţie*, *luptă de clasă*, *materialism*, *progresist* au o circulaţie care îi îndreptăţeşte să fie trataţi şi definiţi cu o deosebită atenţie.

★

Fiind vorba de limba literară *contemporană*, limita în timp pentru extragerea materialului din operele marilor scriitori ai literaturii române s'a fixat în jurul anului 1840, data apariţiei revistei « Dacia literară », care tinde spre unificarea literaturii şi limbii, pregătind astfel terenul pentru unirea politică şi teritorială de mai târziu, epoca marilor scriitori care pregătesc revoluţia dela 1848, legată strâns de numele marelui patriot şi revoluţionar Nicolae Bălcescu, despre limba căruia Mihail Eminescu, cel mai mare poet clasic al literaturii române, scria:

« Limba lui Bălcescu este. . . culmea la care a ajuns românimea îndeobşte dela 1560 începând şi până astăzi, o limbă precum au scris-o Alecsandri, Const. Negruzzi, Donici. . . Deşi Bălcescu se întemeiază pretutindenea pe izvoare şi scrierea lui e rezultatul unei îndelungate şi amănunţite munci, totuşi munca nu se bagă nicăieri în seamă, precum în icoanele maeştrilor mari nu se vede amestecul amănunţit de văpsele şi desemnul îngrijit linie cu linie »[2].

Bibliografia pe care o folosim pentru extragerea de citate cuprinde cele mai de seamă opere din literatura dintre 1840 şi 1952, versuri şi proză din toate genurile literare, schiţe, nuvele, romane, piese de teatru etc., apoi critică şi istorie literară, culegeri de literatură populară, reviste literare vechi (« Dacia literară », « Contemporanul », « Şezătoarea »), reviste şi ziare de azi (« Viaţa

[1] I. V. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 10—11.

[2] Mihail Em[illegible]. 1952, p. 25.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

românească », « Contemporanul », « Scânteia »). La acestea se adaugă operele clasicilor marxism-leninismului, folosite în ultimele ediţii ale traducerilor, precum şi lucrările conducătorilor partidului nostru. Bibliografia se completează cu lucrări din diferite domenii ale ştiinţei şi tehnicii.

Caracterul dicţionarului. Dicţionarul limbii române literare contemporane al Academiei R.P.R. este un dicţionar explicativ şi normativ, destinat oamenilor muncii din toate ramurile de activitate. El urmăreşte să-i ajute pe aceştia la însuşirea bogăţiilor limbii române şi, prin caracterul său normativ, să fie un îndreptar pentru întrebuinţarea justă a cuvintelor şi formelor gramaticale, pentru pronunţarea şi scrierea lor corectă.

Astfel, dicţionarul limbii române literare va fi un îndrumător care va trebui să lămurească pe cititor ori de câte ori el ezită în întrebuinţarea unei forme sau unui sens. Fără să coborîm nivelul ştiinţific al acestui dicţionar, el va trebui să fie accesibil maselor largi din ţara noastră, al căror nivel se ridică din ce în ce în epoca revoluţiei noastre culturale.

Acest dicţionar nu se limitează, aşa dar, la o simplă înregistrare mecanică a cuvintelor. « ... Lingvistul — scrie Ojegov în « Voprosî iazîkoznaniia » nr. 2 — nu cunoaşte numai căile de desvoltare a limbii, el însuşi vorbeşte limba colectivului. De aceea el nu numai că înregistrează şi explică faptele limbii, ci, ca participant atent la creaţia lingvistică a colectivului, el însuşi devine un legiuitor al normelor. De aceea e atât de important pentru lingvist, creator al dicţionarului normativ, să pătrundă în spiritul limbii unei epoci[1] ».

Trecând la structura articolelor, vom arăta, practic, în ce constă acest caracter normativ.

În munca noastră zilnică de redactare a dicţionarului, de un nepreţuit ajutor ne sunt dicţionarele sovietice. Ele ne călăuzesc în redactarea definiţiilor cuvintelor din domeniul tehnicii, ideologiei, politicii şi ştiinţelor în general. Redactorul are în faţa sa, la fiecare cuvânt, traducerile corespondentului respectiv din principalele dicţionare sovietice, traduceri care însoţesc manuscrisul prin toate fazele lui de elaborare. Iar pentru orientarea noastră în problemele teoretice ale lexicografiei ne conducem după studiile introductive ale acestor dicţionare, după criticile şi după diferitele articole în legătură cu lexicografia apărute în revista « Voprosî iazîkoznaniia » şi în alte reviste.

Cum se lucrează dicţionarul. După ce, în prealabil, s'au despuiat izvoarele trecute în bibliografia dicţionarului, scoţându-se cuvintele cu citate (propoziţii în care e întrebuinţat cuvântul respectiv) pe fişe, redactorul primeşte cutia sau pachetul cu fişe aranjate în ordine strict alfabetică, împreună cu tot materialul auxiliar necesar. Acest material, care, după natura cuvântului, se poate ridica uneori la sute sau chiar mii de fişe (de exemplu prepoziţia *pe* sau *la*,

[1] S. I. Ojegov, Despre cele trei tipuri de dicţionare explicative ale limbii ruse contemporane, în « Voprosî iazîkoznaniia » nr. 2/1952, p. 90-91.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

verbele *a fi* sau *a face)*, este studiat, fişă cu fişă, de redactor, pentru a se stabili sensul cu care cuvântul este întrebuinţat în citatul respectiv. După acest studiu al citatelor, redactorul grupează fişele pe sensuri şi stabileşte ordinea lor, plecând (în cazul dicţionarului nostru) dela cel mai nou, mai frecvent, până la cel mai vechi. Trece apoi la redactarea propriu-zisă.

Fiecare cuvânt se tratează într'un articol separat. În titlu apare cuvântul în forma literară indicată ca normativă. Fiecare cuvânt, afară de cele monosilabice, poartă accentul pe silaba accentuată, de asemenea indicat ca normativ. Se dau apoi formele morfologice: pluralul substantivelor, femininul şi pluralul adjectivelor, persoana întâi a prezentului indicativ la verbe. Urmează indicaţiile gramaticale corespunzătoare: categoria gramaticală (substantiv masculin, feminin, neutru; adjectiv, pronume, verb de conjugarea I, a II-a, a III-a şi a IV-a, intranzitiv, tranzitiv, reflexiv; adverb, conjuncţie etc.).

Pentru a preciza sfera, timpul şi locul de întrebuinţare a unui cuvânt, se dau, unde e nevoie, diverse indicaţii, puse într'o paranteză lămuritoare înaintea definiţiei: Chimie, Medicină; Moldova, Muntenia (la regionalisme); Popular, Învechit etc.

Ordinea sensurilor. Spre deosebire de dicţionarele istorice şi mai cu seamă etimologice, în care sensurile unui cuvânt sunt date în ordinea istorică a apariţiei şi desvoltării lor, începând cu cel mai vechi, dicţionarul limbii literare contemporane dă întâi sensul cel mai frecvent şi actual, cel mai viu în limbă după care urmează celelalte sensuri, mai puţin întrebuinţate şi mai puţin actuale. Dacă însă sensurile principale ale unui cuvânt sunt, aproximativ, la fel de răspândite şi de actuale, se respectă ordinea logică a lor, pornind dela sensul primar la cel derivat.

Definiţia. Cea mai grea încercare pentru lexicograf, în munca de alcătuire a dicţionarului, este redactarea definiţiei.

Spre deosebire de dicţionarele enciclopedice, care dau informaţii amănunţite pentru cunoaşterea obiectului, definiţiile din dicţionarul limbii literare trebuie să fie scurte, simple, clare şi precise, suficiente pentru înţelegerea cuvântului, aşa cum se dau în dicţionarele sovietice. Dăm două exemple:

Cuvântul ALB, -Ă, are în «Lexiconul tehnic» următoarea definiţie: «Calitatea senzaţiei de lumină produse de radiaţia termică a unui corp de temperatura superficială a soarelui, după ce e reflectată integral şi difuz de suprafaţa unui corp». În dicţionarul limbii literare el va putea fi definit: «(În opoziţie cu n e g r u) Care are culoarea zăpezii şi a laptelui».

CÁLCUL e definit în lexicon: «Ansamblul operaţiunilor logice, inclusiv regulile şi procedeele după care se efectuează, pentru a deduce teoremele unui domeniu de cercetare din sistemul lui de concepte primitive şi din sistemul lui de axiome sau şi din teoremele demonstrate în prealabil». E o

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

definiţie inaccesibilă pentru nespecialişti. În dicţionarul limbii literare, referindu-ne numai la calculul matematic, vom da definiţia: « Ansamblu de operaţii matematice (aritmetice, algebrice etc.) făcute cu scopul de a găsi rezultatul combinării mai multor numere; calculare, socoteală ».

Bineînţeles, definiţia nu trebuie să fie simplistă sau neştiinţifică. Orice lacună sau inexactitate scade calitatea dicţionarului.

Fără să dăm definiţii de felul celor pe care le-am citat din « Lexiconul tehnic », uneori suntem nevoiţi să dăm definiţii ştiinţifice mai puţin accesibile, la termenii tehnici care nu pot fi definiţi numai prin cuvinte din limba uzuală, ci au nevoie de o terminologie specială. De exemplu: « ACÍD, *acizi*, s.m. (Chim.). Substanţă cu gust acru care înroşeşte hârtia albastră de turnesol şi care se poate combina cu o bază formând o sare ».

Numirile de animale, plante, fructe, metale, aparate, fenomene din natură etc. sunt definite prin formulări ale căror elemente să corespundă măsurii în care aceste noţiuni sunt în general cunoscute şi întrebuinţate în vorbire.

Uneori, definiţia constă numai din sinonime sau chiar dintr'un singur sinonim, care, bineînţeles, la locul lui are o definiţie. De exemplu la « NEA » se dă numai sinonimul « zăpadă », iar « ZĂPÁDĂ » e definit.

Citatele. În general, fiecare definiţie sau explicaţie a unei expresii e ilustrată prin două, trei citate din scriitori sau din literatura populară, alegându-se citatele cele mai ilustrative din punct de vedere semantic. În lipsa unor citate din literatură se dau exemple alcătuite de redactor. De asemenea se dau ca citate şi proverbe cunoscute. Citatele, prin faptul că în ele cuvântul respectiv se găseşte în cuprinsul unei propoziţii, ajută şi completează definiţia, ne prezintă cuvântul aşa cum este el întrebuinţat în vorbire. După citate urmează locuţiunile (adjectivale, adverbiale etc.), apoi expresiile (idiotismele), care oglindesc specificul şi expresivitatea limbii.

Alineatul final. În ultimul alineat se dau, grupate pe categorii, indicaţii de ordin gramatical şi ortoepic, precum şi variante gramaticale, lexicale sau fonetice. De exemplu, la verbul COÁCE se indică formele dela perfectul simplu *(copsei, copseşi, coapse)*, fiind mai puţin cunoscute. La cuvântul LEÁL se arată, despărţindu-se în silabe, că se pronunţă *le-al*, în două silabe. La cuvântul DUŞMÁN se menţionează: « Accentuat şi: *dúşman*. La DEPĂRTÁ se dă varianta *ndepărta*.

Când o variantă are în limba literară o putere de circulaţie egală sau aproape egală cu a formei din titlu, o menţionăm în paranteză îndată după titlu. De exemplu: ADÍCĂ conj. (Şi în forma *adecă)*.

Faptul că în alineatul final se dau variante nu trebuie înţeles ca o ştirbire a caracterului normativ al dicţionarului. Variantele se dau numai atunci când ele au putere de circulaţie, când sunt atestate la scriitori de valoare, când sunt în general cunoscute. Se înţelege că forma din titlu rămâne cea normativă.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

Variantele se dau pentru ca cititorul care le-a întâlnit în limbă să le poată găsi în dicţionar.

★

De multe ori se pun diferite întrebări de către persoane care, fără să fie specialişti, se interesează de dicţionar şi aşteaptă cu nerăbdare apariţia lui.

Aşa, de exemplu, mulţi ar vrea să ştie câte cuvinte va cuprinde dicţionarul. Prin faptul că lucrarea este în curs, un răspuns precis la această întrebare încă nu se poate da. Aproximativ, dicţionarul va cuprinde 50.000 de cuvinte.

O altă întrebare: De unde ştie lexicograful că nu-i scapă unele cuvinte?

În atelierul lexicografului vom găsi, în primul rând, dicţionarele anterioare, lexicoanele, encliclopediile, precum şi dicţionarele altor limbi. Desigur, acesta e izvorul principal. La aceasta se adaugă miile de fişe cu cuvinte extrase din literatură, ştiinţă, artă, din reviste şi din presa zilnică.

Publicaţiile actuale sunt izvorul principal din care vom extrage o serie de cuvinte noi, care nu se găsesc în vechile dicţionare. Fără îndoială, nu putem avea certitudinea că nu ne va scăpa nici un cuvânt care ar trebui să figureze în dicţionar, dar în orice caz nu vor lipsi cuvinte importante. Un control, o confruntare a listelor de cuvinte cu celelalte dicţionare, cu lexicoanele, cu dicţionarele bilingve ne dau această siguranţă.

În ce priveşte proporţiile dicţionarului, am arătat că el va fi tipărit în patru volume, cuprinzând fiecare aproximativ 1.000 de pagini.

În prezent, primul volum, cuprinzând literele A, B, C, este aproape terminat şi va fi dat la tipar în cursul lunii septembrie a.c. Tot acum se lucrează la literele următoare, redactarea şi revizia întregului dicţionar urmând a fi gata în primele luni ale anului următor, când se va da la tipar întregul dicţionar.

La munca de elaborare a dicţionarului, în afară de traducători, de specialiştii pe care îi consultăm pentru termenii din diferitele domenii ale ştiinţei şi de cei care au scos citate din cărţile trecute în bibliografie, lucrează, ca redactori sau revizori, aproape 100 de colaboratori, grupaţi în două colective, unul la Bucureşti şi altul la Cluj.

Pentru a asigura unitatea lucrării, în afară de faptul că se lucrează după un cod de norme bine cunoscut de ambele colective, între Bucureşti şi Cluj există un permanent schimb de experienţă. Aproape în permanenţă, colaboratorii dela Cluj lucrează în colectivul din Bucureşti şi din cel dela Bucureşti la Cluj.

★

Schimbarea radicală, cotitura care s'a produs în lexicografia română, aspectul nou, ştiinţific al acestui dicţionar, ca şi a celorlalte dicţionare care se elaborează în prezent (dicţionarul rus-român şi dicţionarul român-maghiar

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)

se datoresc, în cea mai mare parte, ajutorului primit din partea lexicografie sovietice.

În locul vechiului dicţionar, încărcat de arhaisme, de regionalisme, d cuvinte culese din jargoanele claselor exploatatoare burghezo-moşiereşti, d cuvinte legate de practicile superstiţioase, de definiţii tendenţioase şi antiştiin ţifice, vom da poporului nostru muncitor un dicţionar nou, ştiinţific, dic ţionarul cerut şi aşteptat de el, care va contribui la ridicarea nivelului său cultural, la însuşirea unei limbi care să fie pentru el, aşa cum ne învaţ tovarăşul Stalin, « un mijloc de comunicare » şi în acelaşi timp « un instrument d luptă şi de desvoltare a societăţii »[1].

[1] I. V. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Editura pentru literatură politică, 1953, p.

BDD-A10191 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:46 UTC)